

Man måste i varje särskilt fall söka människan bakom fasaden - om Olga Milles

Olga Milles har ofta beskrivits i relation till sin man, skulptören Carl Milles. Där han var storslagen, var hon lågmäld, både som konstnär och människa. Medan han tog plats med sin person och sina monumentala skulpturverk, var hon osynlig och trots att hon var verksam som konstnär under hela sitt liv visade hon sällan sina verk för någon. Med sitt behov av integritet och ensamhet sökte hon sällan bekräftelse från omvärlden.

Olga Milles föddes som Olga Granner i Graz i Österrike och började sin konstnärliga utbildning redan som tolvåring eftersom hennes föräldrar ansåg att hon var ett konstnärligt underbarn. Hon fick utbildning hos landskapsmålaren H A Schwarch vid Landschaftliche Zeichen-akademie i Graz.

Självförsörjande

Som tonåring målade hon porträtt, ofta av barn till den österrikiska överklassen. Hon reste mellan slotten och bokförde noga sina utgifter och inkomster. Av det kan man se att hon hade mellan tio och tjugo porträttuppdrag per år och att hon därigenom kunde bidra till sin egen och familjens försörjning.

Ett stilleben finns bevarat av den femtonåriga Olga. Målningen, liksom de många porträtteckningar i blyerts och kol som hon gjorde som tonåring, visar på en stor talang och att hennes utbildning byggde på en akademisk tradition där teckningen var grunden för allt konstskapande.

Som nittonåring fick hon ett stipendium och åkte till München för att studera konst vid den privata målarskolan Azbé-Schule. I München fortsatte Olga att ta porträttuppdrag trots att hon hade stipendiepengarna att leva av. Eftersom hon tyckte att undervisningen i München kändes gammaldags och sträng ville hon efter ett par år vidare till Paris. När det visade sig att stipendiet inte fick användas för studier i Paris, åkte hon tillbaka till Österrike och arbetade intensivt med porträttmåleri för att 1899 själv finansiera resan till Paris.

Från den tiden finns bland annat det stora helfigursporträttet i olja av system Lintschi i vit klänning. Lintschi står i ett rum iförd en vacker vit klänning och en ljusgul hatt. Hon vilar handen på armstödet till en fåtölj och bakom henne hänger en landskapsmålning. Färg- och ljusbehandlingen visar att målningen är gjord av en skicklig konstnär med stor erfarenhet av porträttmåleri. Olga Granner kan ge karaktär åt modellens ansikte likaväl som skildra klänningstygets olika kvaliteter. Hon skapar en känsla av rumslighet i målningen genom de skarpa kontrasterna mellan de ljusa partierna i ansikte, hud och klänning och den mörka bakgrunden och får modellen att träda fram i målningen.

En konstnär i Paris

När Olga reste till Paris var hon en välutbildad konstnär med stor yrkeserfarenhet. Hon reste tillsammans med sin syster Lintschi. De flyttade in i ett ateljéhus där de både bodde och arbetade. Olga studerade teckning vid Academie Colarossi och arbetade med att utveckla sitt måleri. Hon målade bland annat självporträttet vid

staffliet där hon sitter i målarrock med palett i handen. I bakgrunden står system/modellen Lintschi och vi skymtar en tavla på väggen. Genom målningen fastställer hon sin yrkesidentitet.

Efter en kort tid i Paris lärde Olga och Lintschi känna de svenska syskonen Ruth och Carl Milles. De tillbringade ofta fritiden tillsammans. De gick på museer och i kyrkor, gjorde utflykter till parker och slott eller gick på konsert. De stora mästarna från antiken, medeltiden och renässansen intresserade dem, inte den samtida konsten och kulturen, som lämnar få spår i Olgas konstnärskap.

Att välja livstil

Olga Granner var uppvuxen i ett katolskt hem med en familj som var aktiv i den katolska kyrkan. Hon hade givet ett löfte till Gud att aldrig gifta sig och såg sin framtid som teckningslärare och konstnär, gärna i ett kloster. När relationen till Carl Milles började bli mer än vänskap blev Olga orolig.

En dag i november år 1900, när Olga fått sälja en tavla till ett museum, kom Carl Milles för att gratulera. De tog en promenad tillsammans och gick upp i Notre Dame. Med Paris för sina fötter kysste Carl Olga på munnen. Olga, som inte vill bli förälskad, blev chockerad men ändå glad. Efter kyssen såg de sig som hemligt förlovade. Ruth Milles undrar i sina minnesanteckningar varför det egentligen var så hemligt. Olgas osäkerhet om vad hon ville med sitt liv, förväntningar från föräldrar och dålig ekonomi är kanske några förklaringar till att förlovningen förblev hemlig och att bröllopet dröjde. Brev som gick mellan Paris, där Carl var kvar, och Olga, som rest hem till Graz, innehöll både framtidsförhoppningar och vända. Olga skrev i flera brev att hon inte var lämplig som hustru. Hon, som studerat konst sedan tidig ålder, hade aldrig lärt sig att laga mat och sköta ett hem. Dessutom skrev hon att hon ville arbeta och att hon inte var särskilt sinnlig. Carl svarade att han älskade hennes själ och att hon var bra som hon var. Han försökte få henne att välja att leva med honom.

Under förlovningstiden målade Olga porträtt och deltog i en utställning på Mährischer Kunstverein Brunn med sju målningar 1903. Från det året finns många målningar, bland annat porträtten av föräldrarna och det märkliga självporträttet där det ena ögat är suddigt. Samma år reste hon med Carl Milles på en studieresa till Holland och målade landskap och miljöbilder, bland annat flickan med gässen. Det är de enda bilderna av utomhusmiljöer av Olgas hand.

Olga tvivlade på sitt yrkesval och sin talang. I brev skriver hon till Carl 1904: ”Att arbeta som jag gjorde tidigare - att utföra vackra porträtt i pastell, det kan jag inte längre tvinga mig till att fortsätta med. Antingen vill jag bara måla bilder som kan kallas konst eller så vill jag helt enkelt välja ett nytt yrke. Jag avskyr simpelt hantverk, avskyr det fullständigt. Allt sedan i våras när jag tillbringade sex veckor i Paris, har jag börjat inse vad jag verkligen vill åstadkomma med mitt porträttmåleri.”

Fru Milles

Olga Granner och Carl Milles gifte sig till slut 1905 i Graz. Vigseln ägde rum i Evangelische Kirchengemeinde, en protestantisk kyrka, och Olga lämnade därmed den katolska kyrkan. Detta var ett moget övervägande från hennes sida. Under hela

sitt liv var hon varmt religiös men hade fått en stor misstro mot dogmer och kyrkliga påbud i sina kontakter med kyrkan. Hon fann många av katolska kyrkans företrädare skenheliga och valde en egen väg för sin religiositet där absolut ärlighet var viktigast.

Det första året som gifta bodde Olga och Carl i München. I några nummer av Vecko-Journalen från 1955 berättar Olga om sitt liv med Carl Milles. Berättelserna kretsar kring den store skulptören och hans framgångar. Sitt eget konstnärskap förringar hon:

”Det var rakt ingenting värt. Men jag har alltid haft lätt att få fram det personliga och fånga likheten med modellen, och folk tyckte om det.”

När hon berättar om tiden i München är det främst sina tillkortakommanden i köket hon framhåller. Hon bränner vid mat, förstår inte att hålla färskvaror kalla och vet inte att salt sill ska vattnas ur. All mat som hon misslyckats med äter hon upp själv. Det var dels ett straff, dels ett sätt att slippa visa upp vad hon åstadkommit. Och att slänga mat gick ju inte an, säger hon i intervjun.

I själva verket var det så att hon under denna tid var tvungen att arbeta ännu hårdare än vanligt eftersom Carl var svårt sjuk under en lång tid och Olga var tvungen att försörja dem båda genom sitt måleri. Hon gjorde porträtt och målade på elfenben.

Till Sverige

Carl Milles hade många beställningar som väntade på honom i Sverige och efter något år i München flyttade de dit. Carls syster Ruth Milles bostad med ateljé på Grevgatan blev deras första hem.

Ruth skriver i minnesanteckningarna: ”När jag sent omsider mötte dem på Centralstationen, förstod jag att för Olga var en omplacering som denna ingen småsak. Allt är ju främmande för henne, t.o.m. språket, allt så olika mot hennes vanor. Vi har inga alper, inga små kapell prydda med edelweiss, inga madonnabilder, inga lutande krucifix vid väggkanten. Ingen klockklämtning vid tiden för Angelus. Så långt avlägsnad från de kära gamla föräldrarna hade hon heller aldrig varit.”

I Sverige började Olga genast ta lektioner i svenska, dessutom målade hon. Det var trångt i Ruths ateljé men det gick. Carl Milles hyrde en före detta slakteributik där han kunde arbeta.

I intervjun i Vecko-Journalen säger Olga:

”Huvudsaken i ett porträtt är själen. Ansiktsdragets likhet är en grundförutsättning men det är bara utanverk. Att få fram personligheten är det väsentliga. Det är därför det är så svårt, och så intressant att måla porträtt. Man måste i varje särskilt fall söka människan bakom fasaden.”

Olga och Carl flyttade till lägenhet med ateljé på Odengatan. Där blev Carl Milles ännu en gång svårt sjuk, nu i lungblödning orsakad av att han andats in stendamm då han högg skulpturer. Ett helt år på sanatorier i Österrike och Italien blev följderna. Olga följde honom.

Självkritiken

När de så småningom återvände till Sverige började bygget av det som skulle bli Millesgården. Olga längtade efter blommor och grönska och var glad att flytta till Lidingö. Från början arbetade hon i ett rum i övervåningen, det nuvarande biblioteket. Vid en tillbyggnad fick hon en riktig ateljé som kallades munkcellen.

”Munkcellen är rymlig, renlinjig och vitkalkad, det är högt till taket som i en liten kyrka, ett stort ateljéfönster vetter som sig bör mot norr...”

Olga hade slutat att använda oljefärg och gouache och gjorde istället porträtten i krita och pastell.

”Jag har inte på länge talat om Olgas arbete, av det skälet att jag aldrig fick se det, ingen fick se det, knappast ens Carl. Hon hade ofta beställningar å barnporträtt, vilka hon utförde i enrum med modellen, och det var med knapp nöd beställarna själva fick se resultatet. Sålunda målade hon lilla Pauline Boström: ”Lilla Pin”, och greve von Rosens på Örbyhus båda barn m.fl. Hon började också vintern 1915 ett porträtt av grevinnans moder, fru Caroline Wijk. Jag är övertygad om att det var alldeles förtjusande saker hon målade. Hon hade i sin ungdom målat barnporträtt i mängd åt den österrikiska högadeln, grevarna Stubenberg, furstarna Windisch-Grätz m. fl. och hade under tiden vistats i deras slott. På den tiden hade nog Olga varit tvungen att framvisa sina alster.

Hennes självkritik är nästan sjukligt överdriven, därför att hennes ideal äro så höga att hon i sin ödmjukhet aldrig kan tillfredställa sina egna fordringar. Hon är alldeles fri från all slags fåfänga och även från ärelystnad. Allt detta skapar en brist på självtillit, som är till men för hennes produktivitet, men kanske inte för hennes utveckling som konstnär.”

Ur Omkring en konstnär, minnesanteckningar av Ruth Milles.

Olga ställde aldrig ut i Sverige men hon fortsatte att arbeta. Porträtten blev allt mer avskalade. Hon tecknar endast modellernas ansikten i tunna linjer och lägger stor vikt vid ögonen. Teckningarna innehåller inte längre någon rumsskildring, det är tom rymd runt ansiktena. Produktionen är liten.

Ruth skriver:

”Det är skada att en så fin konstnärinna alltid bejakats av en så sjuklig självkritik, att helt få människor fått se hennes arbeten. Hennes benägenhet att göra om och om igen, till hon förstörde många av sina arbeten, är orsaken till hennes brist på produktivitet.”

Ingen förljugenhet

En gång samarbetade Olga med sin man. Det var när Carl Milles arbetade med Gustav Vasa-skulpturen för Nordiska museet och Olga färgsatte den. I inredningsarbeten på Millesgården var hon också delaktig, särskilt vid de stora ombyggnaderna under 1920-talet. Hon la mosaikgolv i Galleriet och Musikrummet tillsammans med Carl och gjorde golvdekorationer i puts för den lilla hallen utanför Musikrummet. Hon gjorde också dekorationsmålningar på skåpsluckorna i Frukostrummet.

Att Millesgården skulle göras så storslaget som möjligt var Carls idé. Olga hade inte behov av den sortens inramning. Hon sa: "Inte har vi gafflar och inte får vi lakan - men kolonner, det har Carl alltid råd att köpa."

När Carl en gång ville skulptera henne där hon stod på en terrass i kjol och sjal svarade hon: "Varför det? Det blir ändå inte jag utan en grekisk eller romersk staty med alla dessa draperade veck. För Carl är all form skulptur. Men själva porträttet intresserar honom inte längre."

Olga Milles var en person med integritet och lät sig inte imponeras av titlar och flärd. Hon var inte heller intresserad av okunnigt tal om konst och kunde lämna middagsbordet om gästernas prat blev för ytligt. Ruth berättar i sina minnesanteckningar om hur Carl och Olga fick besök på Millesgården av prins Eugen och drottning Sofia. Olga vägrade niga för kungligheterna. Det ansåg hon vara nedsättande för människovärdet.

"Man borde ej sänka sig i stoftet inför andra än de stora snillena eller mänsklighetens välgörare på annat sätt. Detta är min åsikt."

Längtan till Österrike

Varje år tillbringade Olga flera månader hos sin familj i Österrike. Även under första världskriget reste hon dit, inte minst för att ta med sig mat till familjen som liksom många landsmän hade det fattigt. Den gången hade hon inte sett sin familj på tre år på grund av kriget och det var ett känslösamt möte. Familjen Granner bodde i ett hus utanför Graz som Carl Milles köpt åt dem. Där fanns två getter och några höns och odlingar i trädgården.

Ett brorsbarn till Carl Milles säger: "Hon levde där, mer där än här tycker jag. Hon talade alltid om dem, hon skrev en bit på ett brev varje dag."

I USA

1931 blev Carl Milles professor på Cranbrook Academy i Detroit, USA och flyttade dit tillsammans med Olga. Olga var nästan 60 år och hon kom genom flytten ännu längre från sin familj i Österrike, svägerskan Ruth och de andra vännerna i Sverige. Ändå säger de som träffade Olga i Cranbrook att hon var mer tillämplig där än i Sverige. Hon hade ateljé och målade några porträtt. Enligt breven hjälpte hon ibland Carl i ateljén och skötte hushållet. Hon skrev till Ruth, som var i Rom, att de egentligen inte trivdes i Cranbrook. Deras stora förströelse var Vilda Västern-filmerna på bion, "intressanta skådespelare, indianer och mexikanare." Olga gillade också roliga historier och klippte ut "comics" ur Saturday Evening Post som hon gärna läste högt för besökare.

Olga och Carl stannade i 20 år i USA. Det var dramatiska år i Europas historia som kulminerade i Andra världskriget. I brev under de åren, men även tidigare, gav Olga ofta uttryck för sympatier för både Hitler och Mussolini. Hennes familj i Österrike var för anslutningen av Österrike till det nazistiska Tyskland 1939. Hennes bror Erwin var sedan länge medlem i det nationalsocialistiska partiet och påverkade henne. När Olga i mitten av 20-talet befanns sig i Graz, skrev hon till Carl att det i

Graz fanns en stark antisemitisk rörelse och att hon på gamla dagar (hon var då 51 år) hade blivit politiskt intresserad.

I Rom och tillbaka till Graz

Olga skulle hinna flytta ytterligare ett antal gånger i sitt liv. Från 1951 bodde hon med Carl i Rom under vinterhalvåret och på Millesgården på somrarna. Hon accepterade äntligen att visa sina porträtt och var med och arrangerade en utställning av sina konstverk i Annes hus i samband med sin 80-årsdag 1954. I Cranbrook hade hon prövat att göra skulptur. När Carl skulle fylla 80 år gjorde hon en medalj med hans ansikte i halvprofil.

Efter Carls död flyttade Olga till sitt föräldrahem i Graz där hon avled 93 år gammal 1967. Hon begravdes på Millesgården, vid sidan av sin man som dött tolv år tidigare, på terrassen Lilla Österrike som en gång byggdes som en hyllning till henne.

Olga Milles- Biografi

1874	Född 25 januari i Leibnitz, Österrike
1886-92	Studerar hos landskapsmålaren H A Schwarch vid Landschaftliche Zeichen-akademiei Graz.
1893-95	Studerar konst vid den privata målarskolan Azbé-Schule i München
1895-98	Försörjer sig på porträttmåleri i Österrike
1899-1901	Studerar vid Academie Colarossi i Paris
1900	Förlovar sig med Carl Milles i Nôtre Dame i Paris
1903	Deltar i utställning i Graz
1903	Resa med Carl Milles till Holland
1905	Gifter sig med Carl Milles, flyttar till München
1906	Flyttar till Sverige och Stockholm. Bor en tid på Grevgatan hos Ruth Milles
1907	I Österrike och Italien med Carl Milles som vistas på sanatorium
1908	Flyttar till Lidingö där Millesgården byggs
1908-31	Bor på Millesgården. Vistas i Österrike några månader om året
1920-30	Deltar i Millegårdens ut- och ombyggnationer
1931-51	Bor huvudsakligen Cranbrook utanför Detroit i Michigan, USA där Carl Milles arbetar vid Cranbrook Academy of Art
1951-55	Tillbringar somrarna på Millesgården och vintrarna i Rom
1954	Ställer ut sin konst i Annes Hus i samband med sin 80-års dag
1967	Dör i Graz den 3 januari. Begravd i kapellet i Lilla Österrike på Millesgården

